

УДК 355.233.1:[005.52+355.5]:355.457(477)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пшенична О.О.

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

У статті розкрито багатоплановий комплексний характер оперативно-службової діяльності персоналу підрозділів та органів охорони державного кордону. Визначено, що офіцери – керівники підрозділів та органів охорони державного кордону – часто змушені приймати рішення щодо організації оперативно-службової діяльності в умовах інформаційної невизначеності та відсутності достатнього обсягу даних. При цьому виконання завдань персоналом підрозділів та органів охорони державного кордону оперативно-службової діяльності у сучасних умовах не можливе без належної аналітичної діяльності. Це вимагає професійної готовності до застосування методів аналізу ризиків. З огляду на це у статті зроблено висновок, що у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників потрібно цілеспрямовано готувати їх до ефективних дій в умовах невизначеності, формувати уміння застосовувати методи аналізу ризику в службово-оперативній діяльності підрозділів органів охорони державного кордону.

Ключові слова: охорона кордону, офіцер-прикордонник, ризик, аналіз ризиків, професійна діяльність, підрозділ охорони державного кордону.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, схваленої розпорядженням КМУ № 1189-р від 23 листопада 2015 р., вказується на необхідність підвищення рівня боєздатності органів Держприкордонслужби та їх спроможності до виконання завдань із захисту державного кордону. Це пов'язано з виникненням нових видів загроз, зокрема військової агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації нею території Автономної Республіки Крим, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах України. Такий стан справ обумовлює необхідність підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців ДПСУ, зокрема формування у них готовності до застосування методів аналізу ризиків.

Для дослідження проблеми формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності важливе значення має виокремлення найбільш значущих характеристик їх професійної діяльності загалом та оперативно-службової діяльності зокрема, що визначають напрями підготовки фахівців у вищому військовому навчальному закладі щодо застосування методів аналізу ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опирається автор. Результати аналізу наукової літератури засвідчили, що на сьогодні серед досліджень проблеми формування у майбутніх офіцерів-прикордонників професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності можна виокремити декілька груп. Насамперед це дослідження, що математично обґрунтовували методи аналізу ризиків, а також роботи, у яких розкрито загальні положення гносеології ризику, його прояви в економіці та суспільному житті.

Друга група – це роботи вчених, де розглядаються питання ризику та його обчислення в системі управління та ризик-менеджменту, митного та прикордонного контролю. Питання оцінки ризиків у прикордонній сфері на сьогодні роз-

глянуто з позицій інформаційно-аналітичного забезпечення інтегрованого управління кордонами, оцінки ефективності прикордонного контролю в пунктах пропуску та ін.

До третьої групи можна зарахувати роботи, у яких питання формування готовності до аналізу ризиків розглядається в контексті загальної підготовки офіцера-прикордонника до професійної діяльності, а також формування професійної компетентності (І. Блощинський [4], В. Веретільник [9], О. Діденко [10; 11], Ю. Івашков [3], С. Каштелян [4], В. Мазур [3] О. Трембовецький [4] та ін.). Дослідники одноставні, що вивчення проблем аналізу ризиків, підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до використання методів аналізу ризиків у є одним з найбільш перспективних в аспекті підвищення ефективності їх підготовки до оперативно-службової діяльності.

Метою статті є розкриття особливостей професійної діяльності офіцерів-прикордонників та змісту їхньої підготовки в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу статті. Необхідність підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування методів аналізу ризиків обумовлена призначенням та функціями ДПСУ, що підтверджують нормативно-правові документи, які регламентують діяльність персоналу ДПСУ. Зокрема, у ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» зазначено, що однією з основних функцій Державної прикордонної служби України є «ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність» [6].

Уперше про запровадження системи управління ризиками у Державній прикордонній службі було зазначено у Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 р., прийнятій Указом Президента України № 546/2006 від 19 червня 2006 р. У п. 3 цього документа зазначено, що для створення сучасної інтегрованої системи охорони державного кордо-

ну та захисту суверенних прав України в її включній (морській) економічній зоні слід:

розвивати інформаційно-аналітичну діяльність у напрямі вдосконалення інформаційного забезпечення як керівництва Державної прикордонної служби України, так і її органів і підрозділів під час виконання завдань з охорони державного кордону;

створити спеціалізовані аналітичні центри та підрозділи для опрацювання інформації;

здійснити комплекс заходів щодо запровадження системи управління ризиками [7].

У Директиві адміністрації ДПСУ «Про підготовку персоналу Державної прикордонної служби України» зазначено, що персонал ДПСУ повинен уміти аналізувати та оцінювати ризики на державному кордоні, насамперед збирати та узагальнювати інформацію щодо тактики дій порушників законодавства про державний кордон, аналізувати методи та способи протидії, у тому числі випереджувального характеру [5].

Завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України відділи прикордонної служби виконують в процесі оперативно-службової діяльності. Оперативно-службова діяльність ДПСУ відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» – це комплекс правоохоронних, оперативних, режимних та інших заходів, спрямованих на реалізацію її функцій [6]. Основними формами оперативно-службової діяльності органів охорони державного кордону, якими реалізуються функції правоохоронного, спеціального та оборонного характеру, є прикордонна служба, прикордонний контроль, оперативно-розшукова діяльність, спеціальні заходи, участь у спеціальній операції, а також бій [2].

Ефективність усіх видів оперативно-службової діяльності залежить від наявності відповідних механізмів, що забезпечують функціонування інтегрованого управління як цілісної системи. Одним із таких механізмів є управління інформацією та інформаційно-аналітична діяльність. Інформаційно-аналітична діяльність у відділі прикордонної служби – це сукупність заходів, що їх проводять начальник відділу, перший заступник начальника відділу, група оцінки ризиків та планування з метою оброблення, узагальнення та аналізу інформації, необхідної для організації та здійснення оперативно-службової діяльності, її документального оформлення та подання вищим органам управління [3, с. 265].

Інформаційно-аналітичну діяльність здійснюють з метою інформаційного забезпечення прийняття начальником відділу оптимальних управлінських рішень; координації зусиль структурних підрозділів відділу прикордонної служби у спостереженні за обстановкою на державному кордоні; забезпечення структурних підрозділів інформацією, необхідною для виконання завдань з охорони державного кордону; оцінки рівня латентності протиправної діяльності на кордоні, виявлення нерегульованих елементів та системних прогалин у системі охорони кордону для ефективно їм протидії або мінімізації. Вона спрямовується на виявлення обставин, що сприяють протиправній діяльності на кордоні. Безпосередньо інформаційно-аналітична діяльність відділу при-

кордонної служби охоплює інформаційно-аналітичну роботу, інформаційно-аналітичне забезпечення та аналіз ризиків [3, с. 265-266]. Проведення аналізу ризиків, оцінки ефективності заходів протидії та визначення результативності оперативної-службової діяльності структурних підрозділів відділу прикордонної служби є одним з важливих видів інформаційно-аналітичної діяльності.

У наш час збільшення обсягів інформаційних потоків та потреба в удосконаленні методів оброблення і перетворення інформації обумовлює необхідність розвитку відомчих систем управління ризиками через розроблення та впровадження методик аналізу та управління ризиками в системі інтегрованого управління кордонами. Саме тому відповідно до цього Наказом Голови Держприкордонслужби № 130 від 21 лютого 2007 р. було прийнято Програму запровадження системи управління ризиками в Державній прикордонній службі. Вона визначає головну та детальні цілі, етапи та практичні заходи із запровадження системи управління ризиками у Державній прикордонній службі України.

У Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, прийнятій розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1189-р. від 23 листопада 2015 р., зазначено, що розвиток інформаційної, оперативної, технічної та фізичної складових частин системи охорони державного кордону планується забезпечити шляхом:

удосконалення системи аналізу та оцінки інформації;

модернізації системи зв'язку, інформатизації та захисту інформації;

посилення оперативно-розшукової діяльності Держприкордонслужби;

посилення системи безпеки державного кордону [8].

Загалом усі документи визначають необхідність ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-службової діяльності органів охорони державного кордону та створення системи управління ризиками.

Система аналізу ризиків – це сукупність підрозділів, утворених на всіх рівнях управління, які функціонують у сфері збирання, обробки, систематизації, оцінки та аналізу інформації стосовно загроз і ризиків у сфері безпеки державного кордону в рамках повноважень і згідно з процедурами, визначеними відповідними нормативно-правовими актами (законами, Постановами Уряду, інструкціями, наказами, розпорядженнями Адміністрації Держприкордонслужби України тощо), а також систематичний обіг та використання результатів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності органів і підрозділів ДПСУ [1, с. 9]. Управління ризиками – систематична діяльність органів, підрозділів і посадових осіб ДПСУ щодо практичного запровадження в оперативно-службову діяльність результатів аналізу ризиків шляхом прийняття управлінських рішень та організації профілювання ризиків [1, с. 9].

Аналіз ризиків відповідно до Інструкції з аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України – це один з видів інформаційно-аналітичної діяльності органів і підрозділів ДПСУ, що передбачає оцінку загроз у сфері безпеки

державного кордону, зіставлення результатів їх оцінки та дослідження зв'язків між ними з метою опрацювання пропозицій щодо запобігання можливим (потенційним) загрозам або мінімізації їх негативних наслідків [1, с. 8]. Аналіз ризиків здійснюють усі структурні підрозділи органів управління за напрямками діяльності на чотирьох організаційних рівнях – Адміністрація, регіональні управління, органи охорони державного кордону (загони Морської охорони), відділи прикордонної служби ДПСУ [1, с. 10].

Ризики можливі в усіх сферах діяльності Державної прикордонної служби, але не завжди реалізуються. Аналіз ризиків дозволяє накопичувати, систематизувати, обробляти та аналізувати інформацію та даних щодо надання можливості уповноваженим особам/керівництву приймати рішення щодо вибору засобів для протидії загрозам та нейтралізації ризиків. Зіставлення результатів оцінки взаємодії між ними дозволяє отримати оцінки адекватності функціонування прикордонного підрозділу з урахуванням поставлених перед цим підрозділом завдань і можливих викликів, тобто в стратегічному плані – уникнути ризику і його руйнівного впливу.

Для забезпечення ефективного захисту державних інтересів на державному кордоні в системі аналізу ризиків сьогодні все частіше використовують профілювання ризиків. Це одна з методик аналізу ризиків, яка полягає у виявленні за встановленими профілями ризиків або характерними (типовими) ознаками суб'єктів, з боку яких є висока ймовірність протиправних дій (правопорушень) у сфері безпеки державного кордону, для проведення вибіркової (поглибленої) перевірки осіб і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон або поза ними в межах контрольованих прикордонних районів. Відповідно профіль ризику – це сукупність інформації про загрозу у сфері безпеки державного кордону й ознак (індикаторів ризику) можливого правопорушення на державному кордоні, за якими це правопорушення можна виявити [4, с. 85]. Профілі ризиків безпосередньо застосовують для оцінки ризиків під час здійснення прикордонного контролю; забезпечення ефективності вибіркового контролю та максимально ефективного використання наявних ресурсів; визначення пріоритетів у збиранні інформації про правопорушення під час та за результатами профілювання ризиків.

Розроблення профілю ризику передбачає виконання таких дій:

- визначення сфери загрози (правопорушення) та ризиків, що з нею пов'язані;
- визначення індикаторів ризиків;
- визначення заходів/форм контролю щодо запобігання правопорушенням або уникнення проблемної ситуації та порядку проведення перевірок;
- визначення/уточнення термінів дії профілю ризику;
- встановлення/уточнення термінів та періодичності здійснення контролю ефективності застосування профілю ризику (моніторингу профілю ризику) [1, с. 21]. Аналітичний процес передбачає конкретний аналіз інформації, дослідження системної правильності висновків,

на основі яких розробляються пропозиції щодо рекомендацій і засобів покращення ситуації, що є елементом процесу прийняття рішення.

Під час оцінки загроз досліджуються зовнішні чинники, які негативно впливають на безпеку державного кордону (незаконна міграція, контрабандна діяльність тощо), здійснюється їх кількісна та якісна оцінка, аналіз динаміки і тенденцій, можливих негативних наслідків для охорони кордону, встановлюються слабкі місця у діяльності суб'єктів, з боку яких походять загрози. При цьому досліджуються і внутрішні чинники, які впливають на безпеку державного кордону, та визначаються (здійснюється пошук і встановлення) можливі слабкі елементи (недосконалості) у системі його охорони, передбачається кількісна та якісна оцінка застосування сил і засобів органів і підрозділів ДПСУ.

Загалом заходи, що здійснюються на підставі аналізу ризиків, дозволяють підвищити ефективність (якість) управління підрозділами, раціоналізувати використання сил і засобів, прямим ефектом чого є досягнення кращих результатів оперативно-службової діяльності, зокрема готовності до дій та оперативних заходів.

На підставі аналізу нормативно-правових документів встановлено, що зміст підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності обумовлений специфікою професійної діяльності офіцера-прикордонника. З огляду на це, можна вести мову про такі особливості підготовки курсантів до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності як складової їх професійної підготовки у ВНЗ:

підготовка курсантів до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності здійснюється відповідно до чинного законодавства України, зокрема нової редакції Военної доктрини України, затвердженої рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р., Стратегії розвитку Державної прикордонної служби, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р., законів «Про Державну прикордонну службу України», «Про оперативно-розшукову діяльність», Програми запровадження системи управління ризиками в Державній прикордонній службі, затвердженої Наказом Голови Держприкордонслужби від 21 лютого 2007 р., а також Інструкції з аналізу ризиків у Державній прикордонній службі;

професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності обумовлена специфікою інформаційно-аналітичної професійної діяльності;

підготовка курсантів до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності є провідним фактором у їх професійній підготовці до виконання завдань з охорони державного кордону, насамперед в аспекті прийняття управлінського рішення;

основна мета навчання застосовувати методи аналізу ризиків – це підвищення ефективності професійної діяльності, формування вміння успішно діяти в умовах невизначеності;

професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування методів аналізу

ризиків в оперативно-службовій діяльності спрямована на опанування спеціальних знань, умінь й навичок, які забезпечують успішне виконання завдань з охорони державного кордону;

при навчанні майбутніх офіцерів-прикордонників застосовувати методи аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності важливе значення має урахування аналітичних методів опрацювання інформації та прийняття управлінських рішень;

для належної організації підготовки курсантів до застосування методів аналізу ризиків в оперативно-службовій діяльності на заняттях необхідно використовувати змодельовані ситуації оперативно-службової діяльності, максимально наближені до реальних умов виконання завдань з охорони державного кордону.

Висновки. Вивчення змісту оперативно-службової діяльності персоналу органів охорони державного кордону свідчать, що вона має

багатоплановий комплексний характер. Офіцери – керівники органів охорони державного кордону – приймають рішення щодо організації оперативно-службової діяльності в умовах інформаційної невизначеності. У сучасних умовах виконання персоналом органів охорони державного кордону завдань оперативно-службової діяльності не можливе без належної аналітичної діяльності та готовності до застосування методів аналізу ризиків. З огляду на це у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників потрібно цілеспрямовано готувати їх до ефективних дій в умовах невизначеності, формувати вміння застосовувати методи аналізу ризику в службово-оперативній діяльності підрозділів органів охорони державного кордону.

Перспективами подальших наукових розвідок є визначення особливостей професійної діяльності офіцерів-прикордонників та змісту їхньої підготовки в сучасних умовах.

Список літератури:

1. Інструкція з аналізу ризиків у Державній прикордонній службі України. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2010. – 63 с.
2. Інструкція з організації оперативно-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України: наказ Адміністрації ДПСУ від 29.12.09 № 1040. – К.: АДПСУ, 2009. – 175 с.
3. Оперативно-службова діяльність відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України: навчальний посібник / В. О. Назаренко, В. Ю. Мазур, Ю. Б. Івашков та ін. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2015. – 428 с.
4. Охорона державного кордону прикордонним підрозділом: навчальний посібник / О. Г. Трембовецький, С. О. Каштелян, І. Г. Блощинський та ін. – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2014. – 276 с.
5. Про підготовку персоналу Державної прикордонної служби України у 2007 році [Електронний ресурс]: директива Адміністрації ДПСУ від 25 жовтня 2006 року № 785. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208. – Зі змінами; ост. ред. 9 черв. 2013 р.
7. Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 19 червня 2006 р. № 546/2006. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/546/2006>.
8. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби [Текст] / Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. – 18 с. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80/page1>.
9. Веретільник В. В. Розвиток військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників під час навчання у магістратурі: сутність і особливості змісту / В. В. Веретільник, О. В. Діденко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. – 2016. – № 2(4). – С. 72-85.
10. Діденко О. В. Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх офіцерів-правоохоронців: зміст, структура та особливості / О. В. Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_2_8.
11. Діденко О. В. Обґрунтування педагогічних умов розвитку військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників у процесі магістерської підготовки / О. В. Діденко, В. В. Веретільник // Науковий журнал «Science Rise: Pedagogical Education» – 2017. – № 2(10). – С. 46-50.

Пшеничная Е.А.

Национальная академия Государственной пограничной службы Украины
имени Богдана Хмельницкого

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И СОДЕРЖАНИЯ ПОДГОТОВКИ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация

В статье раскрыто многоплановый комплексный характер оперативно-служебной деятельности персонала подразделений и органов охраны государственной границы. Определено, что офицеры – руководители подразделений и органов охраны государственной границы – часто вынуждены принимать решения по организации оперативно-служебной деятельности в условиях информационной неопределенности и отсутствия достаточного объема данных. При этом выполнение задач персоналом подразделений и органов охраны государственной границы оперативно-служебной деятельности в современных условиях невозможно без надлежащей аналитической деятельности. Это требует профессиональной готовности к применению методов анализа рисков. Учитывая это, в статье сделан вывод, что во время профессиональной подготовки будущих офицеров-пограничников нужно целенаправленно готовить к эффективным действиям в условиях неопределенности, формировать умения применять методы анализа риска в оперативно-служебной деятельности подразделений органов охраны государственной границы.

Ключевые слова: охрана границы, офицер-пограничник, риск, анализ рисков, профессиональная деятельность, подразделение охраны государственной границы.

Pshenychna O.O.

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine
named after Bohdan Khmelnytskyi

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL ACTIVITY AND CONTENT OF PREPARATION OF BORDER GUARD OFFICERS IN MODERN CONDITIONS

Summary

The article reveals the multifaceted complex character of the operational and service activity of the personnel of the state border guard units and agencies. It is defined that officers – heads of the state border guard units and agencies – are often forced to make decisions on the organization of operational and service activities in the conditions of information uncertainty and lack of sufficient amount of data. At the same time, the fulfillment of tasks by the personnel of the state border guard units and agencies of operational and service activities in modern conditions is impossible without proper analytical work. It requires certain professional readiness for applying risk analysis methods. Considering this, the author concludes that in the process of professional training of future border guard officers it is necessary to purposefully prepare them for effective actions in the conditions of uncertainty, to develop the skills of applying risk analysis methods in operational and service activities of the state border guard units and agencies.

Keywords: border guard, border guard officer, risk, risk analysis, professional activity, state border guard unit.